

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Vehkalahti, Kaisa; Jouhki, Essi

Title: Lapsuuden ja nuoruuden historian näkökulmia muistitietotutkimukseen

Year: 2022

Version: Published version

Copyright: © 2022 Ulla Savolainen, Riikka Taavetti ja SKS

Rights: CC BY-NC-ND 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Please cite the original version:

Vehkalahti, K., & Jouhki, E. (2022). Lapsuuden ja nuoruuden historian näkökulmia muistitietotutkimukseen. In U. Savolainen, & R. Taavetti (Eds.), Muistitietotutkimuksen paikka : teorit, käytännöt ja muutos (pp. 366-391). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, 1478. <https://oa.finlit.fi/site/books/e/10.21435/skst.1478/>

Lapsuuden ja nuoruuden historian näkökulmia muistitietotutkimukseen

Kaisa Vehkalahti

 <https://orcid.org/0000-0001-7740-5645>

Essi Jouhki

 <https://orcid.org/0000-0002-5243-8552>

Synnyin Harlun pitäjän Vehkalahden kylässä Laatokan rannalla v. 1928. Kotini oli lähellä kaunista hiekkarantaa melko jylhällä kalliolla. Talon pihalta oli erittäin kauniit näkymät Laatokalle ja edessä olevalle Oravaselän siintävälle ulapalle. Asuinrakennuksen takana avautuivat pellot ja mäki. Keväisin kukkivat sinivuokot ja alkukesästä kullerot, sekä pihan tuntumassa kasvava kaunis tuomi. Tämä sama maisema oli myös isäni synnyinseutu, vaikka se silloin kuului vielä Sortavalan maalaiskuntaan. Myöhemmin muistelllessaan elämäänsä isä sanoi aina tätä seutua ”maailman, kauneimmaksi paikaksi”. Niin se on muistoissani minullekin. Nämä ensimmäiset lapsuusvuoteni täällä Laatokan rannalla olivat, ehkä elämäni onnellisinta aikaa: kuin olisi aina aurinko paistanut, laineet liplattaneet ja ollut aina kesä. (Nimim. Sanelma 146_N_1928.)

Lapsuus on perinteisesti mielletty omaelämäkerrallisen muistamisen lähtökohdaksi: oma minäkuva saa alkunsa lapsuuden kokemuksissa ja kohtaamisissa ja jalostuu vuosien varrella. Omaelämäkerrallinen muisti

on identiteetin hahmottamisen ja rakentumisen ytimessä. Identiteetti, minäkuva, on sosiokulttuurisesti rakentunut narratiivi henkilökohtaisesta elämästä mutta myös suhteesta laajempaan, kulttuuriseen ja kollektiiviseen kokonaisuuteen. (Mm. Fivush 2013, 13.) Lapsuus- ja nuoruusmuistoilla on keskeinen asema myös omaelämäkerrallisen kerronnan ja muistelemisen konventioissa. Lapsuuden ja nuoruuden kokemukset asettuvat usein itsestään selväksi lähtöpisteeksi kertomukselle, kuten yllä siteeratussa, vuonna 1928 syntyneen naisen kertomuksessa. Tarina omasta elämästä lähtee käyntiin synnyinpaikasta, maiseman ja vanhempien kuvauksesta, edeten kertojan varhaisimpiin lapsuusmuistoihin. Tämä on rakenne, jonka kaikki tunnistavat omaelämäkerraksi. Näin olemme tottuneet kertomaan itsestämme.

Tässä luvussa lähestymme muistitietotutkimusta lapsuuden ja nuoruuden historian näkökulmasta. Pohdimme, millaisia erityispiirteitä muistitietoaineistoihin lapsuuden ja nuoruuden historian lähteinä liittyy. Millaisia näkökulmia lapsuuteen ja nuoruuteen liittyvät muistot – niin suulliset kuin kirjoitetut muistitietoaineistot – avaavat menneisyyden tutkimukseen? Muistitieto ei avaa suoraa väylää menneisyyden lasten ja nuorten maailmaan, mutta se tarjoaa mahdollisuuden lähestyä heidän historiaansa toisenlaisesta näkökulmasta kuin vaikkapa hallinnolliset asiakirjalähteet. Muistitietoaineistoja on käytetty erityisesti arjen historian, tunteiden historian, sukupuolihistorian tai kokemushistorian kaltaisia lähestymistapoja hyödyntävässä tutkimuksessa, jossa mielenkiinnon kohteeksi asettuvat menneisyyden moninaisuus, yksilöiden kokemukset sekä lapsuuden ja nuoruuden kulttuuriset merkitykset (esim. Tuomaala 2004; Vehkalahti & Suurpää 2014; Savolainen 2015; Taavetti 2016; Malinen & Tamminen 2017; Silova & Piattoeva & Millei 2018).

Lähdekriittisin silmin tarkasteltuna edellä esitetty kertomus lapsuudesta voi näyttäytyä monin tavoin ongelmallisena. On epävarmaa, kuinka paljon kirjoittaja varsinaisesti muistaa omista kokemuksistaan ja kuinka paljon hän välittää vanhempiensa muistitietoa. Kertomus toistaa lukemattomista muista kulttuurintuotteista tuttua tarinaa Karjalasta menetettynä paratiisina, missä aurinko paistoi, laine liplatti ja oli ikuinen kesä. Omaa lapsuutta katsotaan kovin romanttisten silmälasien läpi. Kenen kertomuksesta tässä onkaan kysymys, lukija miettii. Toistaako

kirjoittaja esimerkiksi kaunokirjallisuudesta tai muista elämäkertoista lukemaansa tarinaa? Muistitietotutkimuksen näkökulmasta juuri nämä piirteet, jotka näyttäytyivät perinteisen historian tutkimuksen (vrt. Kalela 2006; Teräs 2011) näkökulmasta usein ongelmallisina, ovat niitä kaikkein mielenkiintoisimpia. Kertomuksen keskeisin merkitys ei ole siinä, paistoiko aurinko todella, vaan siinä, että muistelija haluaa muistaa ja kertoa lapsuutensa juuri näin. Omasta elämästään kertovaa muistelijaa ohjaavat usein laajemmat, sosiokulttuuriset narratiivit ja kerrontatavat. Lainaamalla ja uusintamalla jaettuja tapoja muistella rajan takaiseen Karjalaan sijoittuvaa lapsuutta kirjoittaja nivoo oman kokemuksensa osaksi laajempaa kertomusta.

Aineistonamme toimivat omaelämäkerralliset muistitietoaineistot, joita olemme hyödyntäneet aiemmissä tutkimuksissamme.³ Tapausesimerkkimme liittyvät suomalaiseen 1900-luvun lapsuuden ja nuoruuden historiaan. Kirjoitettujen muistitietoaineistojen osalta esimerkit liittyvät ”Oi nuoruus” -kirjoituskilpailukeruuseen, jonka Nuorisotutkimusseura, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Nuoren Voiman liitto toteuttivat yhteistyössä vuonna 2010. Keruun tavoitteena oli innostaa kaikenikäisiä kirjoittajia kertomaan lapsuudestaan ja nuoruudestaan sekä kommentoimaan omaa nuoruusaikaansa. Keruu oli organisoitu kahdessa eri sarjassa, ”Nuoruus tänään” (alle 25-vuotiaat kirjoittajat) ja ”Nuoruus eilen” (yli 25-vuotiaat kirjoittajat). Keruu tuotti tekstejä yhteensä 376 kirjoittajalta, jotka olivat syntyneet vuosina 1917–1998. (Ks. Vehkalahti & Suurpää 2014.) Suullisen muistitiedon osalta hyödynnämme Essi Jouhkin (2020) väitöstutkimustaan varten vuosina 2016–2018 tekemiä omaelämäkerrallisia haastatteluja, joiden teemana oli oppikoulujen teinikuntatoiminta 1950–1970-luvuilla. Tutkimuksen aikana haastateltiin kaikkiaan 32 entistä teinikunta-aktiivia, joista miehiä oli 17 ja naisia 15. Omaelämäkerralliset teemahaastattelut painottuivat pääasiassa muistelijoiden kouluajan mutta myös laajemmin lapsuuden ja nuoruuden kokemukseen.⁴

3 Luku liittyy Suomen Akatemian rahoittamaan hankkeeseen ”Rural Generations on the Move. Cultural History of Rural Youth, 1950–2020” (SA 323105, Vehkalahti) sekä Koneen Säätiön rahoittamaan ”Teiniliitto, vimma ja rakkaus. Tunneregiimin murros oppikoulu maailman loppuvaiheessa 1960–75” hankkeeseen (201902353, Soimetsä).

4 Viittaamme ”Oi nuoruus” kirjoituskeruun vastauksiin aineistolle annetuilla koodeilla muotoa

Olemme poimineet aineistoista analyysin kohteeksi otteita, joissa kietytty erityisen kuvaavia tapoja käsitellä lapsuus- ja nuoruusmuistoja. Lisäksi olemme etsineet otteita, joissa lapsuuden ja nuoruuden muisteleminen nousee erityisen pohdinnan kohteeksi. Kyse voi olla kerrontaosuuksista, joissa kirjoittaja tai haastateltava pysähtyy reflektoimaan omaa muisteluprosessiaan, kommentoi omaa kerrontatapaansa tai analysoi itse lapsuus- ja nuoruuskokemustensa merkitystä. Näiden aineistojen pohjalta nostamme esiin ja erittelemme muutamia suomalaisille lapsuus- ja nuoruusmuistoja koskeville muistitietoaineistoille tyypillisiä piirteitä. Vaikka muistitietotutkimuksen menetelmiä voidaan soveltaa monen ikäisten muistelijoiden kanssa, iso osa lapsuuden muistitietohistoriasta perustuu varttuneempien ikäpolvien muistitietoon. Näin myös tässä luvussa. Analyysimme keskittyy eläkeiän kynnyksellä tai myöhemmin kerrottuihin muistoihin. Muistojen merkitys vanhuusiässä ei sinällään ole tutkimuskohteenamme, mutta haluamme korostaa, että esille nostamamme piirteet koskevat erityisesti ikääntyneiden muistelupuhetta. Ajallisesti muistellut teemat ulottuvat toisesta maailmansodasta 1970-luvun alkuun.

Luomme aluksi lyhyen katsauksen muistitietoaineistoja hyödyntävän suomalaisen lapsuuden ja nuoruuden historian tutkimustraditioon. Tämän jälkeen siirrymme pohtimaan lapsuuden ja nuoruuden muistitietoaineistojen ja muistelukerronnan erityispiirteitä aineistojemme pohjalta. Pohdimme lapsuuden ja nuoruuden asemaa omaelämäkerrallisen muistin ja identiteettityön (oletettuna) lähtöpisteenä, sekä sitä, mitä kaikille muistitietoaineistoille luonteenomainen ajallinen kerrostuneisuus merkitsee lapsuuden ja nuoruuden tutkimuksen näkökulmasta. Nostamme esiin myös lapsuutta ja nuoruutta koskevalle muistelukerronnalle tyypillisiä kerrontakonventioita.

(o66_M_1945), jossa ensimmäinen numerosarja viittaa kirjoituksen saapumisjärjestykseen, kirjaimet N(ainen) tai M(ies) vastaajan sukupuoleen ja viimeinen numerosarja syntymävuoteen. Osaan kirjoittajista viittaamme heidän itse antamallaan nimimerkeillä. Essi Jouhkin toteuttamiin teinikuntatoimintaa käsitteleviin haastatteluaineistoihin viittaamme koodilla EJ/KN0657, jossa loppuosa on haastattelun tunnistekoodi, jonka rakenne on sama kuin Oi nuoruus -keruun vastauksissa. Haastateltaville on annettu myös pseudonyymit tekstin seuraamisen helpottamiseksi.

Muistitieto lapsuuden ja nuoruuden historian tutkimustraditiossa

Lapsuuden ja nuoruuden historian kehitystä tutkimusalanana voi pitää monin tavoin rinnasteisena muistitietohistorian kehitykselle. Molempien juuret voidaan juontaa 1960–1970-lukujen sosiaalihistorialliseen murrokseen. Huomion kiinnittäminen lapsuuteen ja nuoruuteen oli osa ”uusiksi historioiksi” kutsuttua aaltoa, joka nosti esille monia aiemman tutkimuksen väheksymiä tutkimuskohteita muun muassa uuden sosiaalihistorian, postkolonialismin, naishistorian sekä muistitietoa hyödyntävän historiantutkimuksen (ks. myös Häkkinen tässä teoksessa).

Tärkeä molempia historiantutkimuksen suuntauksia yhdistävä perusta on pyrkimys tarkastella menneisyyden tapahtumia tavallisen ihmisen näkökulmasta, arjen ruohonjuuritasolta käsin (*history from below* -näkökulma, Thompson 1978). Muistitietohistorialle oli keskeistä pyrkimys nostaa esiin sellaisten väestöryhmien kokemuksia, jotka olivat jääneet valtaapitävien näkökulman, niin sanotun ”voittajien historian”, alle. Marginalisoitujen väestöryhmien haastattelututkimuksessa ja suullisen perimätiedon hyödyntämisessä nähtiin mahdollisuus haastaa ja kirjoittaa uusiksi tuolloin vakiintuneita historiatulkintoja, jotka 1960–1970-lukujen poliittisessa ilmapiirissä koettiin usein elitistisiksi. Aiemmin huomiotta jääneen lasten ja nuorten näkökulman tuominen mukaan historian suuriin kertomuksiin tuotti tutkimusta esimerkiksi siitä, mitä talous- ja poliittisen historian suuret käännteet olivat tarkoittaneet kasvatuksen, perhesuhteiden ja lasten tekemän työn näkökulmasta. Toinen vahva tutkimusala rakentanut pohjavirtaus oli itse lapsuus-käsitteen historiallistaminen, eli huomion kohdistaminen siihen, miten käsitykset lapsuudesta ovat sosiaalisesti ja kulttuurisesti konstruoituneita. (Esim. Hawes & Hiner 2008; Musgrove & Pascoe Leahy & Moruzi 2019. Suomalaisesta tutkimuksesta ks. Vehkalahti & Suurpää 2014.)

Silti lasten ja nuorten ”oman äänen” on kritisoitu jääneen heitää koskevassa tutkimuksessa aikuisnäkökulmien alle. Tutkimusta on määrittänyt vahvasti menneisyydestä kertovien lähdeaineistojen valikoituneisuus. Mitä kaukaisempaa menneisyyttä tarkastellaan, sitä vähemmän on säilynyt lasten ja nuorten itse tuottamia aineistoja, kuten kirjeitä tai piiri-

roksia, samoin kuin heidän elämäänsä suoraan liittyvää materiaalista aineistoa, kuten leluja ja vaatteita. Lisäksi nämä aineistot painottuvat voimakkaasti ylempiin yhteiskuntaryhmiin. Alempien yhteiskuntaryhmien tai niin sanotun tavallisen rahvaan lasten elämästä kertovaa aineistoa on säilynyt niukasti. Niin kansainvälisessä kuin suomalaisessa tutkimuksessa tulkinat menneisyyden lasten ja nuorten elämästä on laadittu pääasiassa aikuisten tuottaman kirjallisen lähdeaineiston varassa. Tutkimus on painottunut erityisesti lapsuuden ja nuoruuden hallinnan instituutioihin, kuten koulutusinstituutioihin, jolloin lapsuutta ja nuoruutta tarkastellaan usein vahvasti sosialisaaion näkökulmasta. Keskustelu lasten toimijuuden tai äänen tavoittamisesta on ollut sekä lapsuudentutkimuksessa että lapsuuden historiassa yksi kaikkein keskeisimmistä teoreettisista kysymyksistä. Historiantutkijat ovat nähneet paljon vaivaa hallinnollisten aineistojen lähdekriittisessä problematisoimisessa ja lasten toimijuuden kaivamisessa esiin aikuislähtöisiä aineistoja ”vastakarvaan” lukemalla. Lapsinäkökulmaista tutkimusta on peräänkuulutettu 1980-luvulta lähtien, mutta menneisyyden lasten kokemuksen tavoittaminen historiallisista aineistoista on todettu yhä uudelleen vaikeaksi, ellei suorastaan mahdottomaksi. (Sköld & Vehkalahti 2016; Gleason 2016; Musgrove & Pascoe Leahy & Moruzi 2019.)

Niinpä voi pitää jossain määrin yllättävänä, että muistitietoaineistot, kuten muistelmat tai haastattelut, eivät ole olleet lapsuuden ja nuoruuden historian tutkimuksessa sen suosituimpia kuin muussakaan historian tutkimuksessa. Kuten poliittisen historian tutkija Jorma Kalela (esim. 2006) on useissa yhteyksissä tuonut esiin, ei pelkästään suomalaista, vaan myös laajemmin historiantutkimuksen kenttää luonnehti pitkään epäluulo muistitietoa ja sen luotettavuutta kohtaan. Muistitietoaineistoja on analysoitu vertailevalla otteella ristiinlukien esimerkiksi haastatteluja asiakirjalähteiden kanssa sen selvittämiseksi, miten luotettavan kuvan menneisyydestä haastateltavat antavat. Historiantutkimuksen ja muistitiedon yhdistämisen laajemmat mahdollisuudet ja muistitiedon erityisluonteeseen liittyvät näkökulmat ovat yleistyneet vasta vuosituhannen alusta lähtien. (Ks. myös Teräs 2011; Teräs & Koivunen 2017.)

Institutionaaliset näkökulmat hallitsivat myös suomalaista lapsuuden ja nuoruuden historian traditiota 2000-luvulle saakka. ”Historiantutki-

muksessa ei ole käytetty laajamittaisesti lapsuuden suullisia tai kirjallisia kokemukertomuksia. Hallinnollisiin ja kirjallisiin lähteisiin lapset on kirjattu useimmiten vallan kohteina”, kirjoitti Saara Tuomaala (2004, 25) väitöskirjansa johdannossa ja totesi suomalaisen lapsuuden historian olevan painotetusti kasvatuksen, kasvattajien tai perheen historiaa. Tuomaalan väitöskirja oli ensimmäisiä historia-alan väitöstutkimuksia, jossa lapsuuden historiaa lähestyttiin muistitietotutkimuksen teoretisointia ja metodiikkaa hyödyntäen. Tutkimus käsitteli suomalaisen maalaislapsuuden rakentumista oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaamisissa, ja sen keskeisen aineiston muodostivat tutkijan haastattelut 1920–1930-luvulla lapsuuttaan eläneiden kanssa. Haastattelujen avulla hän hahmotti, miten koulunkäynti koettiin ja millainen merkitys sille annettiin. (Tuomaala 2004, 15.) Näin Tuomaala ei ainoastaan täydentänyt aiempaa tulkintaa suomalaisen oppivelvollisuuskoulun kehityksestä, vaan valaisi sen uudesta perspektiivistä. Muistitietoaineisto toi esiin muun muassa kansakouluun liittyneet ruumiilliset kokemukset ja sukupuolittuneet käytännöt, joilla oli keskeinen merkitys modernin kansalaisuuden rakentumisessa.

Tuomaalan väitöskirjaa ja sen laajaa teoreettista osuutta voi pitää lenkinä lapsuuden historian ja samaan aikaan vilkastuneen monitieteisen muistitietotutkimuksen välillä. Tuomaala hyödynsi muun muassa vajaa kymmenen vuotta aiemmin ilmestynyttä etnologi Pirjo Korkiakankaan tutkimusta *Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa* (1996). Korkiakankaan ja Tuomaalan tutkimukset edustivat 1990-luvulla lapsudentutkimuksessa – samoin kuin laajemmin humanistis-yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa – läpilyönyttä konstruktivistista lähestymistapaa, jossa kiinnitettiin huomiota lapsuuden hallinnan diskursseihin sekä lapsuutta kussakin ajassa ja kulttuurissa määrittäviin tekijöihin, kuten sukupuoleen, luokkaan ja etnisyyteen (vrt. James & Prout 1990). Lapsuuden muistitietotutkimuksen näkökulmasta tutkimusten keskeistä antia oli huomion kiinnittäminen lapsuusmuistojen ja muistelukerronnan sosiaaliseen rakentumiseen. Korkiakankaan (1996, erit. 36–37) tutkimuksen keskiössä olivat erityisesti kysymykset muistellun ajan ja muisteluhetken välisestä suhteesta: mikä maalaislapsuuden muistelussa on yhteistä, mikä yksi-

öllistä, ja miten eri aikatasot kietoutuvat yhteen kerronnassa. Tuomaala (2004) puolestaan kiinnitti huomion lapsuuskokemusten moninaisuuteen: sukupuolen, sosiaalisen luokan, alueellisten erojen sekä ruumiillisuuden merkitykseen lapsuuskokemusten rakentajina.

Huomionarvoista on, että vielä Tuomaalakaan ei pohjannut tulkin-tojaan pelkästään muistitietoaineistolle, vaan käytti myös kunnallishal-linnon ja kansakoulujen arkistoaineistoja sekä 1900-luvun alun peda-gogisia tekstejä. Asetelma on ollut tyyppillinen myös myöhemmälle lapsuuden ja nuoruuden historialle. Folkloristi Taina Ukkosen (2000, 187–189) määritelmää lainaten voi todeta, että lapsuudenhistoria on ollut tyyppillisesti realistista muistitietotutkimusta. Realistisessa suun-tauksessa muistitietoaineistoista etsitään sekä tapahtumahistoriallista tietoa että muistelijan omaa kokemusta ja näkemyksiä. Muistaminen ja muistelu eivät ole tutkimuksen pääkohteita, mutta niihin liittyviä ky-symyksiä voidaan pohtia osana lähteiden arviointia. Muistitiedolla on useimmiten muita aineistoja täydentävä rooli. Painopiste on kuitenkin siirtynyt 2000-luvun mittaan myös lapsuuden historian tutkimuksessa kohti tulkinnallista muistitietoaineistojen luentaa, jossa muistitieto ym-märretään ennen kaikkea kerronnaksi ja menneisyyden tulkinnaksi.

Erilaisten muistitietoaineistojen, niin haastattelujen, omaelämäkerral-listen tekstien kuin julkaistujen muistelmien käyttö on 2010-luvulla va-kiintunut osaksi lapsuuden historian tutkimusta. Muistitietoaineistojen käytön lisääntymiseen on merkittävästi vaikuttanut se, että sukupuoli-historian, mikrohistorian, tunteiden historian ja kokemushistorian kal-taiset tutkimussuuntaukset ovat voimistuneet. Tutkimuksen kohteena ovat olleet menneisyyden lapsuuksien moninaisuus, yksilöiden erilaiset kokemukset sekä lapsuuden ja nuoruuden kulttuuriset merkitykset. Muistitietoaineistoja on hyödynnetty näistä näkökulmista muun muassa sodan ja jälleenrakennusajan lapsuuksien tutkimuksessa (Näre & Kirves & Siltala 2010; Malinen & Tamminen 2017; Jouhki & Vehkalahti 2021), nuorisokulttuurien tutkimuksessa (Vehkalahti & Suurpää 2014; Poiko-lainen 2015; Tormulainen 2018), sateenkaarinuoruuden tutkimuksessa (Taavetti 2016) tai nuorten poliittisen toiminnan historian tutkimuk-sessa (Jouhki & Lalu 2018; Jouhki 2020; Koivunen 2020). Myös perin-teisiin kasvatukseen ja koulutuksen historian teemoihin on avattu uusia

näkökulmia (Tähtinen & Vitie 2015). Oman lukunsa lapsuuden muistitietohistorian traditiossa muodostaa traumaattisia lapsuuden kaltoinkohtelukokemuksia koskeva tutkimus, joka on ollut kansainvälisesti yksi merkittävimmistä 2000-luvun tutkimuskohteista (esim. Sköld & Swain 2015). Myös Suomessa on selvitetty lastensuojelun piirissä tapahtunutta kaltoinkohtelua muistitiedon avulla (ks. Hytönen ja muut 2016; Laitala & Puuronen 2016; Hytönen & Malinen tässä teoksessa).

Monia muistitietoa hyödyntäviä tutkimuksia on yhdistänyt halu katsoa menneisyyttä lasten ja nuorten silmin, ohi aiempaa tutkimusta hallinneiden instituutioiden. Mitä sota merkitsi lapsille? Millaista 1950-luvun lastensuojelulaitosten arki oli lasten näkökulmasta? Pyrkimys on ollut yhtenevä monitieteisellä lapsuudentutkimuksen kentällä voimistuneen lasten toimijuutta korostavan suuntauksen kanssa. Muistitieto on nähty mahdollisuutena tavoittaa menneisyyden lasten ääni ja toimijuus.

Samaan aikaan pinnalle on kuitenkin noussut kriittinen keskustelu aikuisuuden ja lapsuuden välisestä suhteesta. Kriittisimmät tutkijat kysyvät, onko aikuiseksi kasvaneen edes mahdollista tavoittaa ja tulkita lapsuuden maailmaa. (Harris & Valentine 2017, 506.) Esimerkiksi Owain Jones (2003; 2013) on korostanut, että omaelämäkerralliset muistot lapsuudesta suodattuvat pohjimmiltaan aikuisuuden kautta. Tällöin on vaarana luoda ja vahvistaa lapsuuden toiseutta, jossa lapsuus nähdään vain aikuiseksi tulemisen (*adult-becoming*) ja nykyhetken minuuden vahvistajana. (Ks. myös Philo 2003.)

Muistitietoaineistot ovat siis rikas ja lupauksia herättävä aineisto menneisyyden lasten ja nuorten maailmaan, mutta niiden käyttöön liittyy myös paljon varauksia. Perinteiselle historian tutkimukselle keskeinen kysymys, muistaako aikuinen muistelija lapsuuteensa sijoittuvat asiat oikein ja puhuuko hän totta, on korvautunut nykytutkimuksessa muistojen kerrostuneisuutta, välittyneisyyttä ja kerronnan konventioita koskevilla pohdinnoilla, joihin perehdymme seuraavaksi tarkemmin.

Lapsuus ja nuoruus identiteetin pohjana

NUORUUS EILEN. Ehkä pikemminkin toissapäivänä kuin eilen. Joskus ihmettelen laulun sanoin ”mä milloin vanhenin”. Vastahan minä äsken olin nuori, vain peiliin katsominen pudottaa nykypäivään. En usein viitsi katsoa, peilistä tuijottaa niin ruma vanha akka. Ikä on enemmän mielentila, vuosia on paljon mutta olen sama ihminen kuin ennenkin. (Nimim. Ikikakara, o66_N_194I.)

Lapsuuden ja nuoruuden muisteltu minä voi retrospektiivisesti näyttää vieraalta, kuten lainauksen nimimerkki Ikikakara pohtii ”Oi nuoruus”-keruuseen lähettämänsä kertomuksen ensimmäisillä riveillä. Muistoisiaan hän kuitenkin palaa lapsuuden ja nuoruuden kokemuksiinsa ja muistuttaa itseään matkasta omaksi itsekseen. Kirjoittajan kasvukipuihin kertomus nuoreksi naiseksi kasvamisesta tiivistyy toteamukseen, että kaikkien elämänvaiheiden jälkeen peilistä katsoo kuitenkin sama ihminen.

Omaelämäkerrallinen muisti edellyttää elämäntarinaa, jonka kertoja kokee kertomisen arvoiseksi. Pohjimmiltaan se on omien kokemusten pukemista kertomuksen muotoon ja näin vastaus eksistentiaaliseen kysymykseen, miten minusta tuli minä. (Mm. Barnes 1998; Roos 1987.) Kertomuksentutkija, sosiologi Matti Hyvärinen (1998, 323) on todennut, että omaelämäkerrallinen juoni tarvitsee kehkeytyäkseen aikaa, reflektiota ja tradition välittämää ymmärrystä. Lapsena ja nuorena ihminen sijoittaa itsensä aivan toisenlaiseen tarinaan kuin kertoessaan lapsuudestaan tai nuoruudestaan vuosien tai vuosikymmenten jälkeen. Kyse ei ole siitä, että muistaisimme sinänsä väärin, korostaa muistitietohistorioitsija Lynn Abrams (2010). Monet muistitutkimukset osoittavat, että ihmiset muistavat lapsuuteen ja nuoruuteen sijoittuvia asioita varsin hyvin, eikä kyky palauttaa keskeisiä tapahtumia mieleen heikenny vanhuusiässäkään. Ihmiset kuitenkin muistavat erityisesti ne asiat, joita he pitävät tärkeinä. Yksittäiset lapsuutta ja nuoruutta koskevat muistot ja niiden merkitykset ovat jäsentyneet mielessämme osaksi laajempaa tulkintaa, jonka olemme rakentaneet itsestämme (mm. Abrams 2010, 86, 90).

Kertomus omasta nuoresta itsestä on ennen kaikkea muistelijan pyrkimys selittää ja ymmärtää omaa identiteettiään. Muistaminen voi olla refleksiivistä havahtumista omaan identiteettiin, mutta myös sen tietoista tai tiedostamatonta muokkaamista ja vahvistamista. Näin tekee esimerkiksi Pirjo, joka pohtii seuraavassa haastatteluotteessa nuoruuden teinikuntatoiminnan antamia eväitä hänen myöhemmille elämänvalinnoilleen:

Minusta olis voinu tulla myöskin sellanen, joka jättäytyy kaikesta pois, koska mä olin semmonen ujo ja herkkä. Mutta jotenkin se, että tuli vedetyksi mukaan johonkin sellaiseen yhteiseen, niin se kasvatti minulla henkilökohtaista rohkeutta lähtee toimimaan, ja toi erilaista itseluottamusta. (Pirjo, EJ/KN0657.)

Teinikunnat olivat nykypäivän oppilaskuntiin verrattavia, oppikoulujen lukioluokkalaisten piirissä toimineita itsenäisiä oppilasyhteisöjä, jotka järjestivät jäsenilleen harrastuskerhoja, koululaisjuhlia ja muuta vapaa-ajan toimintaa. Samalla ne toimivat koululaisten edunvalvojina. Haastattelussa Pirjo pohtii, millainen hänestä olisi voinut tulla ilman teinikunnan tuomaa mallia ja yhteisöä. Myös monille muille entisille teiniaktiiveille teinikunnan muodostama tiivis yhteisö näyttäytyi minäkuvan kannalta tärkeämpänä kuin muu kouluyhteisö. Useat haastateltavat kokivat teinikuntavuosien vahvistaneen ennen kaikkea henkilökohtaisia ominaisuuksia, kuten rohkeutta ja itsetuntoa, mutta avartaneen myös maailmankuvaa ja auttaneet ymmärtämään erilaisuutta. (Jouhki 2020, 291.) Teinikuntatoimintaa koskevien haastattelujen kohdalla on kuitenkin aiheellista pohtia, korostivatko haastateltavat teinikunnan merkitystä siksi, että haastattelun aiheena oli juuri teinikuntatoiminta eikä esimerkiksi oppikoulu yleisesti.

Sitaatti tekee kiinnostavalla tavalla näkyväksi lapsuus- ja nuoruuskokemuksia koskevan muistelupuheen identiteettiä rakentavan luonteen. Muistellessaan Pirjo pyrkii samalla ymmärtämään omaa nuorta itseään, mikä on muistelupuheelle tyypillistä. Aikuisen Pirjon tulkinta, että nimenomaan teinitoimintaan osallistuminen kasvatti ja antoi rohkeutta muuten ujolle tytölle, luo perspektiivin koko kertomukselle lap-

suudesta ja nuoruudesta. Myös ”Oi nuoruus” -keruuseen osallistuneet kirjoittajat kertoivat teksteissään oman elämänkulun ymmärtämiseen ja selittämiseen liittyvistä motiiveista muistelutyölle. Lapsuuden ja nuoruuden kokemusten muisteleminen on osa elämänkulun hahmotamista ja identiteetin lujittamista. Nykyisyyttä selitetään lapsuuden kokemuksilla ja tunteilla. Toisaalta yksilö voi takertua omaan nykyisyyteensä ja pyrkiä ikään kuin ”kesyttämään” omaa menneisyyttään ja näin ylläpitämään aikuisidentiteettiään. (Korkiakangas 2013, 22; Jones 2013.)

Muistelupuheessa eletty ja koettu lapsuus rakennetaan kerrontahetkessä uudestaan suhteessa nykyhetkeen ja tulevaisuuden odotuksiin. Muistelussa on aina kyse aktiivisesta prosessista, jossa muistelijä kutsuu esiin, valikoi ja järjestää muistojaan sekä pukee ne kertomuksiksi. Kertomukset puolestaan syntyvät sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, jossa muistelijä kertoo tarinaansa joko suullisesti kuulijalle tai kirjallisesti lukijalle. (Barnes 1998; Fivush 2013; Savolainen 2015, 32–37.) Etenkin haastattelututkimuksissa korostuu läsnä olevan tutkijan rooli kertomuksen vastaanottajana ja interaktiivisena osapuolena. Vaikka omaelämäkerrallisessa kirjoittamisessa on haastatteluun tai strukturoituun kyselylomakkeeseen vastaamiseen verrattuna kyse varsin itseohjautuvasta prosessista, sosiaalisen vuorovaikutuksen ulottuvuus on läsnä myös kirjoitetussa muistitiedossa.

Sekä teinikuntamuistoja että ”Oi nuoruus” -keruun vastauksia yhdistää yksi lapsuutta ja nuoruutta raamittava eletty ja muistettu paikka – koulu. Lasten ja nuorten koulujärjestelmässä viettämä aika on pidentynyt 1900-luvun alusta lähtien ja siitä on muodostunut kollektiivinen lapsuutta ja nuoruutta määrittävä kokemus. Koulunpenkillä vietetyt vuodet ovat poikkeuksellisen merkityksellistä aikaa identiteetin kannalta: erilaiset kohtaamiset, niin positiiviset kuin negatiivisetkin muovaavat nuoren persoonaa ja itsetuntoa tämän kasvaessa ja kehittyessä (mm. Lerner 2005). Entiset teiniaktiivit liittyivät kouluaikaansa pääasiassa positiivisia kokemuksia. Tämä johtunee pitkälti siitä, että teinitoiminnassa mukana olleet olivat muutenkin sosiaalisia oppilaita ja oman vertaisryhmänsä hyväosaisia edustajia, jolle oppikoulu oli yksi askel menestyvään elämään. Heille oli lähtökohtaisesti luontevampaa nähdä ja muistaa paljon hyvää omassa kouluajassaan. (Jouhki 2020, 53.) ”Oi nuoruus” -aineistossa on

sen sijaan enemmän muistoja negatiivisista ja lannistavista lapsuus- ja nuoruuskokemuksista. Keruun vastaajien muistoissa esimerkiksi oppikouluun pääseminen tai siitä paitsi jääminen olivat keskeisiä käännekohtia ja minäkuvaan vaikuttaneita tekijöitä. (Ks. Vehkalahti 2014; Jouhki 2014.)

Monelle ”Oi nuoruus” -keruun iäkkäämmälle vastaajalle lapsuuden ja nuoruuden ikävät kokemukset saattoivat liittyä myös perhesuhteisiin ja nuoruudessa asetettuihin raskaisiin vaatimuksiin tai odotuksiin. Vuonna 1947 syntynyt nainen kuvailee, miten hänestä tuntui kuin hän olisi koko nuoruutensa elänyt jonkun toisen tekemien suunnitelmien mukaisesti. Hän muistelee, kuinka oppikouluun meneminen muutti hänen nuoruutensa sarjaksi epäonnistumisia ja täyttymättömiä odotuksia. Loppusanoissaan hän jää monen muun kirjoittajan tavoin pohtimaan, tekisikö jotain nyt toisin. Samalla kirjoittaja arvioi ja tulkitsee muistojaan aktiivisesti uudelleen:

Nyt kun katselen noita mustavalkoisia valokuvia, joita ei otettu, haluan vähän korjailla niitä. Maalaan jokaiseen kullankeltaisen kulma auringon lasten tyyliin ja harmaalle taivaalle muutaman ilmapallon. Sinisen, punaisen ja vihreän. Jokaisen kuvan vasempaan alanurkkaan maalaan yhden pienen vaaleanpunaisen kukan.

Nyt kuvat ovat kauniimpia ja todempia. Kullankeltainen aurinko niissä on toivo ja unelma paremmasta. Ilmapallot kuvaavat sisäistä elämääni, sitä miten mielikuvitukseni auttoi lentämään pois harmaansävyisistä sameista kuvista. (076_N_1947.)

Aina lapsuuden ja nuoruuden kokemuksia ei voi katsoa suoraan, vaan reunaan on maalattava ”pieni vaaleanpunainen kukka”, kuten kirjoittaja tekstissään tekee. Hän rakentaa omaelämäkertansa ikään kuin sivustaseuraajan näkökulmasta, jossa tarkastelee kaikkitietävänä kertojana elämänvaiheitaan valokuva-albumin sivuilta. Vasta aivan kirjoituksensa lopussa hän palaa minäkertojan rooliin, aktiiviseksi nykyhetken muistelijaksi.

Tarkastelemalla muistoja ikään kuin ulkopuolisen kertojan silmin muistelijan voi olla helpompi käsitellä kipeitäkin aiheita. Vastaavasti osa

kirjoittajista on käyttänyt vaikeiden muistojen käsittelyssä huumoria, osa on sisällyttänyt tarinaansa kolmannessa persoonassa tai runomuotoon kirjoitettuja osioita. Nimimerkki Torniolaaksolainen (170_N_1937) kuvailee oman identiteettinsä rakentumista peili-vertauskuvan avulla:

Muistikuvat lapsuudesta välähtelevät sirpaleina niin kuin kuvani monesta erikokoisesta palasesta koostuvasta peilistä sisareni eteisen seinällä. [– –]

Peilin pinta on kylmä ja musta, siitä heijastuu luminen sydäntalven pakkaspäivä. Äiti on keittänyt lihakeittoa, perhe on syönyt ja äiti on viemässä keittopataa porstuan komeroon. Tytölle tulee hätä. Ei saa viedä keittoa kylmään, Pauli on tulossa lomalle, hänellä on kylmä, hän tarvitsee lämmintä ruokaa. Äidin ääni on surullinen. ”Ei lapsirukka Pauli ole tulossa lomalle, ei ole kuulunut taaskaan moneen viikkoon mitään.” [– –]

Kertoja katselee muistikuviaan välähdysten sarjana peilin sirpaleista, jotka vuoroin tummuvat, vuoroin kirkastuvat ja valaisevat uusia kohtauksia. Lapsuuden sotavuosien painostava tunnelma tihentyy kertomuksessa muistoon yhdestä sinänsä arkisesta hetkestä, keittopadan viemisestä kylmään ruokakomeroon, jolloin kertoja oivaltaa, mitä hänen veljelleen on voinut tapahtua.

Lapsuus- ja nuoruusmuistoihin sisältyy tyypillisesti paljon muistitietotutkimuksessa välähdyksenomaisiksi tai eloisiksi kutsuttuja muistoja (*flashbulb memories*, Conway 1995), joiden tunnelman, jopa hajut ja maut, kertoja pystyy palauttamaan mieleensä vuosien takaa valokuvan tarkasti. Muistot liittyvät usein emotionaalisesti erityisen latautuneisiin tilanteisiin. Muistelupuheessa tietyistä lapsuuden tapahtumista saattaa muotoutua koko elämän käännekohtia, suuntaa antavia avainkokemuksia, kuten nimimerkki Torniolaaksolaisen tarinassa tapahtuu. Kyse ei ole vain eloisan muiston kertaamisesta, vaan sen avulla kerronnassa tapahtuu siirtymä ja tuotetaan menneen todellisuuden uusia tulkintoja (vrt. Korkiakangas 2013, 22; Vehkalahti 2015, 330–332). Voimakasta läsnäolon vaikutelmaa tehostaa niin kutsutun historiallisen preesensin käyttö aikamuotona. Ulla Savolaisen (2015, 172) mukaan historiallinen preesens

luo illuusion muisteluhetken ja kerrotun menneisyyden lähentymisestä, ja ikään kuin asettaa muistelijan menneisyyden maailmaan.

Lapsuusmuistojen monikerroksisuus

Muistelupuheelle on tyypillistä kokemusten uudelleentulkinta ja merkityksellistäminen kerrontahetkessä. Lapsuus- ja nuoruusmuistot kietoutuvat nykyhetken elämäntapahtumiin ja määrittyvät aikuisuuden kautta, minkä vuoksi lapsuuden maailmaa ei ole mahdollista eristää aikuisen muistoista samanlaisena kuin se on joskus ollut. (Vrt. Abrams 2010, 78–79; Pöysä 2015, 75–79.) Sen sijaan aineistojen kautta voidaan tehdä tulkintoja siitä, minkä merkityksen muistelijat antavat menneille tapahtumille, ja miten he tuottavat omaa lapsuuttaan suhteessa laajempiin, kollektiivisiin ja kulttuurisiin käsityksiin.

Monet ”Oi nuoruus” -keruun vanhemman ikäpolven kirjoittajat tarkastelevat lapsuuttaan uudelleentulkiten sitä suhteessa pitkään elämäänsä. Erityisesti he pohtivat tarinoissaan, mikä merkitys kokemuksilla lopulta oli heidän myöhemmälle elämänsänsä. Vanhuusiällä kerrottua elämäntarinaa voi motivoida esimerkiksi halu tehdä sovinto menneisyyden kanssa tai välittää oma elämäntarina ja sen ”opetukset” jälkipolville, kuten vuonna 1945 syntynyt mieskirjoittaja pohtii kirjoituksensa loppuksi:

Ajatuksissani palaan vielä niin usein Lapissa vietettyyn nuoruuteen. Käydessäni kylällä, jossa olen viettänyt kaikki 20 lapsuuteni vuotta. Ajan autolla niin tuttua kotimme pihaan johtavaa maantietä. Perille päästyä tien päässä onkin hyvin hoidettu koivumetsä. Pihapiiriin kuuluneet rakennukset ovat kaikki poissa. Jäljellä on ainoastaan lahonnut leikkimökki ja pirtinmuuri takan jäännöksiin. Sen loiste antoi ennen valoa ja lämpöä pimeinäkin hetkinä kodin tunnelmaan. Mieleeni nousee ajatus, että onko se työ mitä täällä olemme tehneet mennytkin kaikki täysin hukkaan? Eihän toki! Täältä olemme saaneet vahvuuden omalle elämälle. [– –] Lapsena eletyn ajan muisteleminen on kuitenkin meille kaikille suuri ja ”ehyttävä” merkitys. Minun hartain toivomukseni on, että

lasten lapseni eivät joutuisi nykyisin kokemaan mitään tällaista nuoruutta. (o69_M_1945.)

Samoin kuin monien muiden saman ikäpolven mieskirjoittajien tarinoissa, kirjoittajan muistoissa korostuvat puute, vastuu ja kova ruumiillinen työ nuorella iällä. Elämäntarinan keskeiseksi juoneksi nousee pyrkimys päästä elämässä eteenpäin, parempiin oloihin. Kertomuksen päätös on koskettava. Ajatuksissa nuoruusvuodet ovat jatkuvasti läsnä, mutta kun kirjoittaja palaa konkreettisille paikoille lapsuutensa pihaan, kaikki onkin poissa. Mihin menneiden sukupolvien tekemä työ on valunut? Tässä tilanteessa toivo nousee sittenkin muistoista. Kovasta, ja monesta näkökulmasta turhasta, ponnistelusta on kuitenkin jäänyt rakkaita ja arvokkaita muistoja, jotka kirjoitushetkessä tekevät elämän mielekkääksi. Kertomus sulkeutuu sovintoon menneisyyden kanssa. Kertomusta voi lukea myös esimerkkinä siitä, miten lapsuus ja nuoruus näyttäytyvät erilaisina tapahtuma-aikanaan ja jälkikäteen kerrottuina. Kertomus todistaa sodanjälkeisen lapsuuden ankaruudesta syrjäseuduilla ja siitä, miten raskaalta kova työ ja perheen vastoinkäymiset lapsen näkökulmasta tuntuivat. Jälkikäteen tulkittuina rankat kokemukset kääntyvät kuitenkin jopa voimavaraksi.

Erilaisiin muistitietokeruisiin osallistuvia kertojia motivoi usein voimakas halu taltioida ja siirtää eteenpäin hallussaan olevaa tietoa menneisyydestä (ks. Salonen tässä teoksessa). Tätä taustaa vasten ei ole yllättävää, että myös ”Oi nuoruus” -keruuseen lähetettyihin teksteihin sisältyy esimerkiksi seikkaperäisiä kuvauksia vanhanajan maatalouden työmenetelmistä, omien vanhempien elämäntarinoita tai omassa lapsuudessa kuultujen suullisten kertomusten toisintoja. Niin kirjallisia kuin suullisia muistitietoaineistoja kokoaville tutkijoille on tuttua, että etäiselle ja anonyymille tutkijalle tai arkistolle on mahdollista kertoa myös sellaisesta todellisuudesta, jota kirjoittaja ei ole voinut jakaa lähipiirissään esimerkiksi omille lapsilleen ja lapsenlapsilleen.

Kiinnostavaa on, miten monet edellä analysoimamme kirjoittajat viittaavat todenmukaisuuteen. Omaelämäkerroille on tyypillistä, että tekstin referentiaalisuutta vahvistetaan läpi kertomuksen (Saresma 2007, 89–93; Kosonen 2009, 287–288). Edellä esitetyjä otteita yhdistää myös

muistelijan vahva läsnäolo omien muistojensa ensisijaisena tulkitsijana. Kommentit siitä, että kuva menneisyydestä on ”todempi” vasta kun sitä paikkaillaan suhteuttamalla omaan aikaansa tai lisäämällä kuviin jälkikäteen auringonpaistetta ja ilmapalloja, eivät pelkäästään vakuuta kerrotun aitoutta, vaan niillä halutaan ehkä varmistaa, että kerrottu tulee tulkituksi oikealla tavalla. Alkuperäisen muiston erottaminen kertojan sille antamasta tulkinnasta ei tällöin olekaan mielekästä. Muistitiedon arvo on nimenomaan sen tulkinnallisuudessa.

Lapsuusmuistojen kertominen voi olla myös kanta-aottavaa. Luodesaan tarinaa omasta lapsuudestaan kertoja arvioi ja luo tulkintaa lapsuudesta yleensä. (Vrt. Korkiakangas 1996, 36). Kerrontaa voivat värittää esimerkiksi käsitykset nykypäivän lasten ja nuorten kasvatuksesta ja koulutuksesta, jota vasten kertomus menneisyydestä tuotetaan: meidän sukupolvellamme asiat olivat näin – nyt ne ovat toisin. Seuraavassa otteessa kaksi oppikouluvuosien ystävää selaa yhdessä vanhoja teinikunnassa toimittamiaan lehtiä ja muistelee nuoruusvuosiaan. Yhteistä tulkintaa teinikunnassa toteutetuista tempauksista rakennetaan suhteessa kuvaan, joka naisilla on haastatteluajankohdan, 2010-luvun, koulusta ja nuoruudesta:

Marianne: Mut et osaa [teinilehden] jutuista, kun lukee näin seitsemänkymppisen silmin, niin on ihan että, tosi hyvää työtä! Mut kauheesti on myös tämmöstä nuoruuden uhoa ja tämmöstä ”me panemme... hehe... maailman kuntoon!”

Suvi: Sitä lehtee kun lukee, niin ihan säälistää nykynuoriso, niillä on kaikki niin pirstaleina. Meillä oli selvät suunnitelmat, et me tehdään näin ja näin ja näin, ja kaikki muuttuu paremmaks. Ja se sellanen valtava toivo, että kaikki menee parempaan suuntaan. Nyt on vähän...

Haastattelija: Toisenlainen suunta niin...

Suvi: Niin niin, että kauheen vaikee on saada niitä elämän rakennuspuita, nähdäkseni. Minkä ympärille sitten pistää.

Marianne: Mutta se oli varmaan sitten tätä 50-luvulla alkanutta uudelleenrakennusta, et koko ajan asiat meni vähän paremmaksi. Et oli huomattu, että sodasta toivutaan ja voidaan uusia taloja ra-

kentaa hävitettyjen tilalle, ja päästään kouluun ja just tämmönen ”luokkaretki”-idea. Sitähän se oli meidänkin kohdalla, taistelu elämässä eteenpäin. (Marianne (EJ/IN1645) ja Suvi (EJ/IN1745).)

Naiset rakentavat aluksi melko jyrkän vastakkainasettelun nykypäivän nuorten ja oman nuoruutensa kokemusmaailmojen välille. Toinen naisista päätyy kuitenkin toppuuttelemaan ystävättärensä korostamaa ristiiriitaa. Hän kääntää tulkinnan uhmakkaasta marssista tietoiseksi ponnisteluksi ja osaksi suurta kertomusta koulutuksen mahdollistamasta sosiaalisesta noususta eli niin kutsutusta yhteiskunnallisesta luokkaretkestä (ks. Järvinen & Kolbe 2007). Eletty elämä ja ajallinen etäisyys voivat auttaa muistelijaa ymmärtämään paremmin sekä omaa että muiden toimintaa osana historiallisia kehityskulkuja. (Vrt. Silova & Piattoeva & Millei 2018, 8; Jouhki & Lulu 2018.)

Vertailuasetelma omien lapsuus- ja nuoruusmuistojen ja nykypäivän käsitysten välillä voi johtaa mennyttä maailmaa romantisoivaan ”kaikki oli ennen paremmin” -puheeseen, mutta ei välttämättä, kuten naisten esimerkki osoittaa. Eri aikakerrosten välillä luoviminen voi saada menneisyyden lapsuuden näyttämään myös puutteen ja kurjuuden ajalta. Esimerkiksi ”Oi nuoruus” -keruu tuotti paljon aineistoa, jossa kirjoittajat eivät haikaile menneeseen maailmaan, vaan ovat tyytyväisiä siitä, että heidän omat lapsensa tai lapsenlapsensa eivät joudu taistelemaan samojen vaikeuksien kanssa. Haikailun sijaan he korostavat teksteissään, miten ”kyllä nyt on paremmin”.

Lapsuuden ja nuoruuden muistelukerronnan konventiot

Muistaminen ja omista muistoista kertominen on pohjimmiltaan kulttuurista. Saman kulttuurin edustajilla on usein melko vakiintunut käsitys siitä, miten ”hyvä kertomus” etenee. He jakavat usein yhteisen ”kulttuurisen käsikirjoituksen” (*cultural life script*, Bernsten & Rubin 2004), joka määrittää mitkä tapahtumat ovat yhteisiä kaikille, miten ja missä järjestyksessä ne kerrotaan. Suomalaisessa lapsuuden ja nuoruuden kerronnassa tällaisia monia yhdistäviä, jaettuja kiintopisteitä ovat esimer-

kiksi omien vanhempien tarinan kertominen, koulun alku, rippikoulu, koulusta valmistuminen tai kotoa lähtö. Kulttuurinen käsikirjoitus edustaa tyypillistä elämäntarinaa, mutta usein se on myös normittava – se määrittelee, mitä kuuluisi tapahtua ja millaisia asioita tarinaan on sopiva sisällyttää. Yksilö suhteuttaa oman elämäntarinansa kulttuuriseen käsikirjoitukseen ja joko myötäilee sitä tai poikkeaa siitä. (Fivush 2013, 16; Savolainen 2015, 151).

Muistelukerronnassa elettyä elämää usein juonellistetaan. Juoni sitoo kertomuksen eri tapahtumat toisiinsa ymmärrettäväksi kokonaisuudeksi. Toisaalta elementit, joille ei löydy juonessa mielekästä paikkaa, saattavat karsiutua kokonaan kertomuksen ulkopuolelle. (Pöysä 2015, 79–80.) Juonellistaminen tapahtuu usein juuri kulttuurissa jaettuina konventioita hyväksi käyttäen. Esimerkiksi lapsuuden maisemaan lähtöpisteenä ankkuroitua omaelämäkerrallisen kerronnan rakenne on Matti Hyvärisen (1998, 314) mukaan niin vakiintunut kirjallinen konventio, ettemme edes tunnista sitä konventioksi. Samoin kronologista kertomusrakennetta voi itsessään pitää vahvana konventiona. Siitä poikkeavia kertomuksia lukija saattaa pitää sekavina, vaikealukuisina tai kyseenalaistaa helpommin niiden ”todenmukaisuuden”, kun taas kronologista kertomusta luetaan kuin huomaamatta suorana kuvauksena eletystä elämästä. On kuitenkin tärkeä huomata, että kaavoja myös aktiivisesti rikotaan, esimerkiksi pohtimalla tapahtumien merkityksiä, tuomalla esiin epävarmuuksia ja suhteuttamalla niitä nykyhetkeen (vrt. Silova & Piattoeva & Millei 2018, 8). Edellä kuvattujen esimerkkien kaltaista halua kertoa menneen ajan ”totuudesta” voi motivoida myös tavoite oikaista muistelijan vääriksi kokemia tulkintoja menneisyydestä tai paljastaa asioita, jotka hän kokee vaietuiksi.

Omaelämäkerrallisessa tutkimuksessa yksilöllisten kokemusten suhteuttamista kulttuurisiin kertomuksiin on analysoitu muun muassa topoksen käsitteen avulla. Oman elämän kertomiselle on tyypillistä oman kokemuksen kiinnittäminen monien jakamiin topoksiin, ”kokemusryppäisiin” (Hyvärinen 1998, 327–328). Esimerkiksi toinen maailmansota on sen lapsuudessaan kokeneelle sukupolvelle ohittamaton kokemus, johon liittyy paljon kerronnan konventioita (ks. esim. Savolainen 2015). ”Oi nuoruus” -keruun sota-aikaan sijoittuvissa teksteissä sota näyttävä-

tyy usein lapsuuden loppuna. Se jakaa muistelukerronnan onnelliseen ja huolettomaan lapsuuden aikaan ennen sotaa sekä sodan myötä yhtäkkiseen heräämiseen aikuiseen maailmaan ja sen vastuisiin. Toinen vanhimmalle keruuseen osallistuneelle ikäpolvelle tyypillinen kerrontatyyppi ovat kovan työnteon ja puutteen tarinat, raatamisen eetos. Työstä (vrt. esim. Kortteinen 1992) ja elämän kovuudesta (vrt. esim. Stark 2011) kertomisen on usein todettu leimaavan suomalaista omaelämäkerrallista kerrontaa. Kovan työn korostamisen on todettu olevan erityisesti mieskirjoittajille tyypillistä. Kyse on kokemuksista, joiden kirjoittajat ymmärtävät – osa tietoisemmin, osa vähemmän tietoisesti – yhdistävän koko sukupolvea. Kutsumalla esiin sodan tai kovan työnteon kaltaisen niin sanotun ”suuren aiheen” kertoja todistaa olevansa osallinen samassa kokemuksessa: olinhan siellä minäkin.

Sodan ja työn kaltaisten suurten teemojen korostumista nimenomaan lapsuutta ja nuoruutta koskevassa muistelussa ei voi kuitenkaan selittää pelkästään sillä, että ne ovat yleensä hallitsevia näkökulmia menneisyyteen. Kyse on leimallisesti teemoista, jotka eivät ole läsnä nykypäivän suomalaisten lasten elämässä. Työn kovuutta ja sota-ajan ponnistuksia tai traumaattisuutta korostavat muistelijat kertovat lapsuudesta, jonka he kokevat eroavan kirjoitusajankohdasta.

Kulttuurista käsikirjoitusta hallitsevat teemat ja kerronnassa hyödynetyt strategiat ovat luonnollisesti ajassa muuttuvia. Sodan lapsuudessaan kokeneen ikäpolven ja heitä seuranneiden suurten ikäluokkien välillä on merkittäviä sisällöllisiä eroja siinä, mitä teemoja lapsuudesta ja nuoruudesta poimitaan esille ja miten niistä kerrotaan. ”Oi nuoruus”-aineistossa sodan ja raadannan rinnalle hivuttautuvat populaari- ja nuorisokulttuuriset teemat. Kerronnan konventioina alkavat nousta esiin nuoruuden vapautta ja kapinallisuutta korostavat kertomustyyppit, jotka ovat 1950–1970-lukujen populaarikulttuurista tuttuja nuoruudesta kertomisen malleja. Esimerkiksi teinikuntamuistoissa korostuu oppikoulunuorisolle tyypillisten teinitanssien vahva merkitys. Teinikuntien järjestämiin koululaistansseihin liittyi paljon 1950- ja 1960-lukujen nuoruuteen liittyvää kuvastoa, kuten nuorisomusiikkia ja uusia tanssityylejä, mutta myös kokemuksia ja kokeiluja seksuaalisuudesta ja erilaisista päihteistä. Monelle haastateltavalle teinikunta oli myös portti yhteis-

kunnalliseen aktivoitumiseen ja lopulta jopa poliittiseen radikalisoitumiseen. Kiivaistakin kokemuksista huolimatta haastateltavat totesivat kuin yhdestä suusta: ”Mutta hetkeäkään en kadu!”

Oma tulkinta lapsuus- ja nuoruusvuosista voidaan kirjoittaa myös tietoiseksi vastakertomukseksi oletetulle kulttuuriselle käsikirjoitukselle. ”Minunkin ikäluokkani nuoret olisivat halunneet iloita nuoruudestaan, tanssia, iloita niin kuin nuoruuteen kuuluu. Meidät, minut, nuoruus ohitti, tuli vastaan aikuisuus ja sen velvollisuudet”, toteaa ”Oi nuoruus”-keruuseen lähettämässään tekstissä vuonna 1925 syntynyt nainen. Hänen osallistumisestaan keruuseen motivoi juuri halu kertoa jälkipolville ”toisenlaisesta” nuoruudesta – nuoruudesta, jota ei oikeastaan ollutkaan. Toteamus on paljastava. Samalla kun kirjoittaja sanoutuu nuoruudesta irti, hän tulee kuvanneeksi, mikä hänen mielestään on 2010-luvun käsi-tys siitä: nuoruuden tulisi olla tanssin ja ilon aikaa. Paradoksaalisesti kirjoittajan oletama, nuoruutta ihannoiva ja nostalgisoiva kulttuurinen diskurssi siis tavallaan konstruoi myös hänen kertomustaan omasta nuoruudestaan.

Jos muistelukerronnalle on edellä todettu olevan tyypillistä nykyhetken ja oman elämänkulun selittäminen lapsuuskokemuksilla, voi selittävä pyrkimys kulkea ajallisesti myös päinvastaiseen suuntaan. Menneisyyden tapahtumia pyritään selittämään nykyhetken tietämyksen valossa. Köyhyyden ja puutteen leimaamia lapsuuskokemuksia voidaan tehdä ymmärrettäviksi sijoittamalla ne osaksi kulttuurista kertomusta jälleenrakennusajan ponnisteluista ja kansakunnan vaurastumisesta. Vastaavasti ”Oi nuoruus” -aineistoon sisältyy muutamia tekstejä, joissa oman lapsuuden kokemuksia, kuten ongelmallista äitisuhdetta (251_N_1938) tai lapsuuden evakkokokemuksia (146_N_1928) eritellään tavalla, jossa heijastuvat 2000-luvun psykologiset näkemykset lapsuuskokemusten merkityksestä. Näissä teksteissä lapsuuden kokemukset tulevat retrospektiivisesti tunnistetuiksi ja uudelleennimetyiksi psykologisoivassa viitekehityksessä. Myös tällöin taustalla on pyrkimys ymmärtää omaa elämänkulkua, mutta kertomukset eivät olisi olleet mahdollisia ilman laajempaa kulttuurista lapsuuskäsitysten muutosta. Lasten sota-ajan kokemusten traumaattisuus on noussut julkisuudessa tunnuste-

tuksi teemaksi vasta 2000-luvulla (Marten 2002; Welshman 2010; Näre & Kirves & Siltala 2010; Savolainen 2015).

Muistelijalla ja tutkijalla voi olla erilaiset tavoitteet ymmärtää ja käsitellä lapsuutta. Muistelija saattaa osallistua tutkimukseen vilpittömänä tavoitteenaan kertoa lapsuudestaan, mutta samalla taustalla on sekä tiedostamattomia että tiedostettuja motiiveja kertoa omasta nykyhetkestään. Viime kädessä myös tutkija on kiinni oman aikansa lapsuuskäsitelyissä. Lapsuuden historian voi hahmottaa jatkumoksi, jonka toisessa päässä on menneisyyteen sijoittuva tutkimuskohde ja toisessa tutkija itse, joka omien lapsuusmuistojensa ja -kokemustensa kautta on tavallaan itsekin osa tutkimuskohdettaan. Se tekee lapsuuden historiasta tutkimuskohteena erityisen sensitiivisen. (Vrt. Jordanova 1991, 70; ks. myös Harris & Valentine 2017.)

Miten lopulta on, voiko lapsuuden kokemusta enää tavoittaa aikuisiällä, tai voiko aikuinen tutkija tulkita menneisyyden lapsuutta lasten silmin? Kenties olennaisempaa onkin, että tulkitsemalla muistoja lapsuudesta ja nuoruudesta tutkija voi ainakin hetkeksi astua menneisyyden lapsuuden ja nuoruuden maailmaan – ei kuitenkaan absoluuttista totuutta etsivänä valloittajana, vaan sensitiivisenä ja uteliaana tutkimusmatkailijana (vrt. Philo 2003). Lapsuutta ja nuoruutta koskevaa muistelukerrontaa ei voi pitää väylänä puhtaasti yksilölliseen kokemukseen, mutta muistitietoaineistoja ei pitäisi myöskään erehtyä tulkitsemaan pelkästään yleisempiä konventioita ja historiakäsityksiä toistavana aineistona. Jokainen haastattelu, jokainen kirjoitettu tarina, on omanlaisensa tulkinta menneisyydestä. Tulkinta menneisyydestä luodaan aina kerrontahetkestä käsin, tulevaan orientoituen. Siinä sekoittuvat autenttiset lapsuuskokemukset, ajan eri kerrostumista kumpuavat tulkinnat kokemuksista sekä kulttuurissa mahdolliset kerronnan tavat.

LÄHTEET

ARKISTOLÄHTEET

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto
Perinteen ja nykykulttuurin kokoelma
Oi nuoruus -kirjoituskeruu, 2010

HAASTATTELUT

Haastattelut teinikuntatoiminnasta, 2016–2018. Haastattelija: Essi Jouhki. Aineisto on haastattelijan hallussa.

KIRJALLISUUS

- Abrams, Lynn. 2010: *Oral History Theory*. Routledge, Abingdon. <https://doi.org/10.4324/9780203849033>
- Barnes, Hazel 1998: *The Story I Tell Myself. A Venture in Existentialist Autobiography*. University of Chicago Press, Chicago. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226037349.001.0001>
- Bernsten, Dorthe & Rubin, David C. 2004: Cultural Life Scripts Structure Recall from Autobiographical Memory. *Memory and Cognition* 32:3, 427–42. <https://doi.org/10.3758/BF03195836>
- Conway, Martin A. 1995: *Flashbulb Memories*. Lawrence Erlbaum Associates, Howe.
- Fivush, Robyn 2013: Autobiographical Memory. Teoksessa: Keightley, Emily & Pickering, Michael (toim.) *Research Methods for Memory Studies*. Edinburgh University Press, Edinburgh, 14–28.
- Gleason, Mona 2016: Avoiding the Agency Trap. Caveats for Historians of Children, Youth, and Education. *History of Education* 45:4, 446–459. <https://doi.org/10.1080/0046760X.2016.1177121>
- Harris, Catherine & Valentine, Gill 2017: Childhood Narratives. Adult Reflection on Encounters with Difference in Everyday Spaces. *Children's Geographies* 15:5, 505–516. <https://doi.org/10.1080/14733285.2016.1269153>
- Hawes, Joseph M. & Hiner, Ray N. 2008: The History of Children (and Childhood) in the Twenty-First Century. *The Journal of the History of Childhood and Youth* 1:1, 43–49. <https://doi.org/10.1353/hcy.2008.0002>
- Hytönen, Kirsi-Maria & Malinen, Antti & Salenius, Paula & Haikari, Janne & Markkola, Pirjo & Kuronen, Marjo & Koivisto, Johanna 2016: *Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983*. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.
- Hyvärinen, Matti 1998: Lukemisen neljä käännettä. Teoksessa: Hyvärinen, Matti & Peltonen, Eeva & Vilkkonen, Anni (toim.) *Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Vastapaino, Tampere, 311–336.
- James, Allison & Prout, Alan 1990 (1997): Preface to Second Edition. Teoksessa: James, Allison & Prout, Alan (toim.) *Constructing and Reconstructing Childhood. Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. Falmer Press, Lontoo.

- Jones, Owain 2003: "Endlessly Revisited and Forever Gone". On Memory, Reverie and Emotional Imagination in Doing Children's Geographies. An "Addendum" to 'To Go Back up the Side Hill'. *Memories, Imaginations and Reveries of Childhood* by Chris Philo. *Children's Geographies* 1:1, 25–36. <https://doi.org/10.1080/14733280302185>
- Jones, Owain 2013: "I Was Born but". Children as Other/Nonrepresentational Subjects in Emotional and Affective Registers as Depicted in Film. *Emotion, Space and Society* 9, 4–12. <https://doi.org/10.1016/j.emospa.2013.02.001>
- Jordanova, Ludmilla 1991: New Worlds for Children in the Eighteenth Century. *History of the Human Sciences* 3:1, 69–83. <https://doi.org/10.1177/095269519000300110>
- Jouhki, Essi 2014: Nuoruus opintieellä. Vuosina 1940–55 syntyneiden muistot koulunuoruudesta. Teoksessa: Vehkalahti, Kaisa & Suurpää, Leena (toim.) *Nuoruuden sukupolvet. Monitieteisiä näkökulmia nuoruuteen eilen ja tänään*. Nuorisotutkimusseura, Helsinki, 226–249.
- Jouhki, Essi & Lalu, Liisa 2018: "Hei me itse nyt tehdään!" Muistoja nuoruudesta teinikuntatoiminnassa ja nuortaistolaisessa liikkeessä. *Elore* 25:2, 9–32. <https://doi.org/10.30666/elore.77117>
- Jouhki, Essi 2020: *Teinikuntatoiminnan sukupolvet. Muistitietohistoria oppikoulujen koululaisliikkeestä 1950–1970-luvuilla*. Oulun yliopisto, Oulu.
- Jouhki, Essi & Vehkalahti, Kaisa 2021: Reconstructed Landscapes of Northern Youth. Reading the Autobiographies of Finnish Youth, 1945–1960. Teoksessa: Tuominen, Marja & Ashplant, Timothy G. & Harjumaa, Tiina (toim.) *Reconstructing Minds and Landscapes. Silent Post-War Memory in the Margins of History*. Routledge, Abingdon, 131–149. <https://doi.org/10.4324/9781003032472-9>
- Järvinen, Katriina & Kolbe, Laura 2007: *Luokkaretkellä hyvinvointiyhteiskunnassa. Nykysukupolven kokemuksia tasa-arvosta*. Kirjapaja, Helsinki.
- Kalela, Jorma 2006: Muistitiedon näkökulma historiaan. Teoksessa: Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 67–92.
- Koivunen, Pia 2020: *Rauhanuskovaiset. Suomalaiset maailman nuorisofestivaaleilla 1940–1950-luvuilla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Korkiakangas, Pirjo 1996: *Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työntöön ja leikkien muistelussa*. Suomen muinaismuistoyhdistys, Helsinki.
- Korkiakangas, Pirjo 2013: Onnen aika lapsuuden. Muistelua ja nostalgiaa. Teoksessa: Hytönen, Kirsi-Maria & Rantanen, Keijo (toim.) *Onnen aika? Valoja ja varjoja 1950-luvulla*. Atena, Jyväskylä, 19–30.
- Korttinen, Matti 1992: *Kunnan kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona*. Helsinki: Hanki ja jää.
- Kosonen, Päivi 2009: Moderni omaelämäkerta kertomuksena. Teoksessa: Hägg, Samuli & Lehtimäki, Markku & Steinby, Liisa (toim.) *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 282–293.
- Laitala, Marjo & Puuronen, Vesa 2016: *Yhteiskunnan tahra? Koulukotien kasvattien vaietut kokemukset*. Vastapaino, Tampere.
- Lerner, Richard 2009: The Positive Youth Development Perspective. Theoretical and Empirical Bases of a Strengths-Based Approach to Adolescence Development.

- Teoksessa: Snyder, C.R. & Lopez, Shane J. (toim.) *Oxford Handbook of Positive Psychology*. Oxford University Press, New York, 149–163. <https://doi.org/10.1093/oxford-hb/9780195187243.013.0014>
- Malinen, Antti & Tamminen, Tuomas 2017: *Jälleenrakentajien lapset. Sotienjälkeinen Suomi lapsen silmin*. Gaudeamus: Helsinki.
- Marten, James (toim.) 2002: *Children and War. A Historical Anthology*. New York University Press, New York.
- Musgrove, Nell & Pascoe Leahy, Carla & Moruzi, Kristine 2019: Hearing Children's Voices. Conceptual and Methodological Challenges. Teoksessa: Moruzi, Kristine & Musgrove, Nell & Pascoe, Carla Leahy (toim.) *Children's Voices from the Past. New Historical and Interdisciplinary Perspectives*. Palgrave Macmillan, Lontoo, 1–25. https://doi.org/10.1007/978-3-030-11896-9_1
- Näre, Sari & Kirves, Jenni & Siltala, Juha (toim.) 2010: *Sodan kasvattamat*. WSOY, Helsinki.
- Philo, Chris 2003: "To Go Back up the Side Hill". Memories, Imaginations and Reveries of Childhood. *Children's Geography* 1:1, 7–23. <https://doi.org/10.1080/14733280302188>
- Poikolainen, Janne 2015: *Musiikkifanius ja modernisoituva nuoruus. Populaarimusiikin ihailija-kulttuurin rakentuminen Suomessa 1950-luvulta 1970-luvun alkuun*. Nuorisotutkimusseura, Helsinki.
- Pöysä, Jyrki 2015: *Lähiluvun tieto. Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu.
- Roos, J. P. 1987: *Suomalainen elämä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Savolainen, Ulla 2015: *Muisteltu ja kirjoitettu evakkomatka. Tutkimus evakkolapsuuden muistelukerronnan poetiikasta*. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu.
- Saresma, Tuija 2007: *Omaelämäkerran rajapinnoilla. Kuolema ja kirjoitus*. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä.
- Silova, Iveta & Piattoeva, Nelli & Millei, Zsuzsa 2018: Remembering Childhoods, Rewriting (Post)Socialist Lives. Teoksessa: Silova, Iveta, Piattoeva, Nelli & Millei, Zsuzsa (toim.) *Childhood and Schooling in (Post)Socialist Societies. Memories of Everyday Life*. Palgrave Macmillan, New York, 1–18. https://doi.org/10.1007/978-3-319-62791-5_1
- Sköld, Johanna & Swain, Shurlee (toim.) 2015: *Apologies and the Legacy of Abuse of Children in 'Care'*. *International Perspectives*. Palgrave MacMillan, Lontoo. <https://doi.org/10.1057/9781137457554>
- Sköld, Johanna & Vehkalahti, Kaisa 2016: Marginalized Children. Methodological and Ethical Issues in the History of Education and Childhood. *History of Education* 45:4, 403–410. <https://doi.org/10.1080/0046760X.2016.1177609>
- Stark, Eija 2011: *Köyhyyden perintö. Tutkimus kulttuurisen tiedon sisällöistä ja jatkuvuudesta suomalaisissa elämäkerta- ja sananlaskuaineistoissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Taavetti, Riikka 2016: Reflecting the Queer Me. Memories of Finnish Queer Youth from the 1950s Onwards. *Lambda Nordica* 3–4, 81–107.
- Teräs, Kari 2011: Epäilystä vuoropuheluun: muistelmateokset historiantutkimuksen aineistona. Teoksessa: Lakomäki, Sami & Latvala, Pauliina & Laurén, Kirsi (toim.) *Tekstien rajoilla. Monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 181–201.

- Teräs, Kari & Koivunen, Pia 2017: Historiallinen muistitietohaastattelu. Teoksessa: Hyvärinen, Matti & Nikander, Pirjo & Ruusuvuori, Johanna (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Vastapaino, Tampere, 193–213.
- Thompson, Paul 1978: *The Voice of the Past. Oral History*. Oxford University Press, Oxford.
- Tormulainen, Aino 2018: *Tyttöenergialla kasvaneet. Postfeministisen populaarikulttuuri-ilmiön yhdessä muistellut merkitykset*. Nuorisotutkimusseura, Helsinki.
- Tuomaala, Saara 2004: *Työtätekevästä käsistä puhtaiksi ja kirjoitettaviksi. Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921–1939*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Tähtinen, Juhani & Vitie, Paula 2015: Elämäkerta ja -muistitietotutkimuksesta uusia avauksia kasvatuksen historialle. Teoksessa: Sääntti, Janne (toim.), *Koulumuistot. Kokemuksia koulusta, tutkimusta muistelusta*. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura, Helsinki, 16–45.
- Ukkonen, Taina 2000: *Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Vehkalahti, Kaisa 2014: Muisteltu ja kerrottu nuoruus 1920–1930-luvulla syntyneiden omaelämäkerrallisissa teksteissä. Teoksessa: Vehkalahti, Kaisa & Suurpää, Leena (toim.) *Nuoruuden sukupolvet. Monitieteisiä näkökulmia nuoruuteen eilen ja tänään*. Nuorisotutkimusseura, Helsinki, 58–87.
- Vehkalahti, Kaisa 2015: Muisti ja tunteet 1920–1930-luvulla syntyneiden naisten omaelämäkerrallisissa nuoruuskertomuksissa. Teoksessa: Parente-Čapková, Viola & Grönstrand, Heidi & Hapuli, Ritva & Launis, Kati (toim.) *Nainen kulttuurissa, kulttuuri naisessa*. k&h, Turku, 321–346.
- Vehkalahti, Kaisa & Suurpää, Leena (toim.) 2014: *Nuoruuden sukupolvet. Monitieteisiä näkökulmia nuoruuteen eilen ja tänään*. Nuorisotutkimusseura, Helsinki.
- Vehkalahti, Kaisa & Suurpää, Leena 2014: Nuoruus, sukupolvet ja oman elämän kirjoittaminen. Teoksessa: Vehkalahti, Kaisa & Suurpää, Leena (toim.) *Nuoruuden sukupolvet. Monitieteisiä näkökulmia nuoruuteen eilen ja tänään*. Nuorisotutkimusseura, Helsinki, 5–29.
- Welshman, John 2010: *Churchill's Children. The Evacuee Experience in Wartime Britain*. Oxford University Press, Oxford.